

OVERIJSSSEL & SLAVERNIJ

Redactie:

Martin van der Linde

Esther van Velden

Marco Krijnsen

WBOOKS

→ OVERIJSSSELS SLAVENGELD

HOE HET SYSTEEM VAN SLAVERNIJ DE HELE SAMENLEVING RAAKTE

Bij het woord slavernij denken velen vooral aan de handel in Afrikaanse mensen die onder dwang naar de Amerika's werden gebracht. Het is niet onwaarschijnlijk dat onder die mensenhandelaars, bij goed zoeken, ook een Overijsselaar te vinden zal zijn. Op een grote Overijsselse betrokkenheid bij het slavernijbedrijf lijkt dit echter niet te duiden. Niettemin is de Overijsselse betrokkenheid bij de slavernij een heel stuk groter en directer geweest dan dat. Zeker als wordt gekeken naar het slavengeld (alle inkomsten en uitgaven die gerelateerd zijn aan slavenarbeid), wat laat zien dat het systeem van slavernij de hele samenleving raakte.

Een heel aantal Overijsselaars was op zijn minst zijdelings bij de mensenhandel betrokken. Zo scheepte de Almeloër Hendrik Wolters zich in 1701 als soldaat in op het WIC-schip *Pijnenburg*. Met een bemanning van 42 'koppen' voer hij naar de Bocht van Benin in West-Afrika, waar in totaal 450 Afrikaanse mannen, vrouwen en kinderen werden aangekocht en met geweld in de donkere ruimen werden gestouwd. Van hen kwamen er uiteindelijk 379 levend aan op Curaçao. Ruim een op de zes slaafgemaakten overleefde de reis niet. Dat gold overigens ook voor Hendrik Wolters, die al na minder dan een half jaar op het schip was overleden. Hij had de mensenhandel weliswaar met eigen ogen gezien, maar kon er in Almelo niet meer over vertellen.¹

Twintig jaar later diende Zwollenaar Jan van Goor als soldaat op het Nederlandse slavenfort Elmina in het huidige Ghana, net als in de jaren 1760 zijn stadsgenoten

Simon Mennes, die magazijnmeester was op hetzelfde slavenfort, en de soldaten Cornelis de Wit en Jan Cramer.² In de tussenliggende jaren waren Jan Hendrik Laging en Jan Kolthoff uit Zwolle en de 23-jarige Johan Hendrik Tepeertenap uit Almelo eveneens aangemonsterd bij de WIC als soldaat op Curaçao.³ In de jaren 1770 werden de Zwolse broers Jacob en Daniël van den Beld benoemd tot adelborst bij de WIC en werd Petrus Schelthuisen soldaat.⁴ Kampenaar Frans van Ingen bleek in die jaren geld tegoed te hebben van dezelfde compagnie in verband met een schip dat naar West-Afrika was geweest en zijn stadgenoot Pieter Riegen diende eind jaren 1780 op het fort Elmina.⁵ Een systematisch onderzoek van de WIC-archieven zou waarschijnlijk nog veel meer Overijsselse namen en feiten opleveren, zoals ook voor andere provincies zal gelden. Dan nog is dit niet meer dan het topje van de ijsberg die de Overijsselse betrokkenheid bij de slavernij in werkelijkheid was.

→ Slaafgemaakten en opzichters op een suikerplantage op Sint Eustatius, getekend door Zwollenaar Joannes Veltkamp, 1761.
(Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam)

ONDERDEEL VAN HET SLAVERNIJSYSTEEM

Naast de Overijsselse zeelieden en soldaten die de mensenhandel in Afrika met eigen ogen hadden aanschouwd, waren er nog vele andere gewone Overijsselaars die in de koloniën een tijdlang hun geld verdienden als onderdeel van het slavernijsysteem. Daarvan werden hun familieleden in Overijssel (mede) onderhouden en bij terugkomst konden ze uit eigen waarneming over de slavernij vertellen. Dat gold bijvoorbeeld voor de Zwolse soldaten Hans Petrus Vredevelt, Barend Janusz en Hendrik Kienhorst, die in respectievelijk Suriname, Curaçao en Sint Eustatius dienden rond het midden van de achttiende eeuw.⁶ Zwollenaar Joannes Veltkamp voer als scheepschirurgijn in de jaren 1760 op oorlogsschepen, onder meer op de *Glinthorst*, naar onder andere Sint Eustatius. Hier bezocht en tekende hij een suikerplantage waarop slaafgemaakten werkten.⁷ Dominee Joan Roelof Brill Cornelisz uit Kampen werd in 1784 beroepen op Sint-Maarten en kwam

**→ ZWOLLENAREN JAN
VAN GOOR, SIMON
MENNES, CORNELIS DE
WIT EN JAN CRAMER
DIENDEN ALS SOLDAAT
OP HET NEDERLANDSE
SLAVENFORT ELMINA**

zo in dienst van de WIC. Een andere Kampenaar, Cornelis Roldanus, begon in 1780 voor dezelfde compagnie te werken in de kolonie Essequibo (tegenwoordig Guyana) als assistent en boekhouder, terwijl de Kampense kapitein-luitenant Anthony Carel Lodewijk de Winter in 1784 voor de WIC dezelfde kant opvoer tegen een jaarsalaris van maar liefst 2.000 gulden.⁸

PLANTAGEHOUDERS

Het systeem van slavernij bestond uit veel meer dan alleen de mensenhandel. Van het begin af aan zijn er inwoners van Overijssel geweest die slavenplantages (mede) in bezit hadden. Van vijftien plantages in Suriname, tien in Guyana en één op Curaçao is dat in ieder geval zeker.⁹ Zo vestigde zich de op Curaçao geboren Gijsbert van Groot Davelaar, eigenaar van plantage Groot Davelaar, in 1715 op veertienjarige leeftijd met zijn ouders in Nederland. Dertien jaar later trouwde hij met Margaretha Schutte uit Deventer, waar het echtpaar ook ging wonen. De Curaçaose plantage was toen nog steeds in bezit van zijn familie. Bovendien kwam hij in bezit van boerderij De Grote Brander in Okkenbroek (Deventer). Bij zijn dood liet Gijsbert 12.000 gulden na aan zijn kinderen, geld dat deels was verdiend aan de slavernij.¹⁰

Een heel ander voorbeeld van slavengeld dat zijn weg vond naar Overijssel, kwam via Elias Wolf, plantage-eigenaar in Essequibo. Hij trouwde daar met een dame uit de koloniale elite en werd uiteindelijk lid van het Hof van Justitie, waarmee hij tot de koloniale top behoorde. Begin negentiende eeuw keerde Wolf terug naar Nederland en kocht met het verdiende geld een ijzergieterij in Deventer (zie ook het verhaal 'Van veele plaatsen langs den Yssel' vanaf pagina 84). Bovendien beheerde hij van daaruit drie hypotheeken op plantages in Essequibo voor een totaal van 70.000 gulden.¹¹

NIEUW ROELAND

Amsterdammer Jacques Rouleau trok als jongeman naar Suriname, trouwde daar met Anna Bosquet en keerde in 1745 als eigenaar van onder meer de naar zichzelf vernoemde plantage Nieuw Roeland aan de Commewijnerivier terug naar de Republiek. Na verloop van tijd vestigde de familie zich in Zwolle. Waarschijnlijk had dit te maken met hun

→ V.L.n.r. Anna Rouleau-Bosquet, Maria Grevenstein-Rouleau en Jacobus Grevenstein, allen geschilderd rond 1772 in Zwolle door Adriaen Thim. (RKD, Den Haag)

**→ DOMINEE, BOEKHOUDER,
SCHEEPSCHIRURGIJN
EN PLANTAGEHOUDER:
IEDEREEN VERDIENDE AAN
SLAVERNIJ**

dochter Maria, die in 1759 trouwde met Jacobus Ursinus Grevenstein, afkomstig uit het Overijsselse Hasselt en op dat moment procureur in Zwolle. Intussen bleef de koffieplantage Nieuw Roeland in hun bezit en was zoon Jacques Jean Rouleau definitief teruggekeerd naar Suriname om daar de familiezaken te beheren. Ze moeten er in Zwolle goed van hebben kunnen leven, gezien alleen al de portretten die Anna van zichzelf en haar (schoon)kinderen liet schilderen na de dood van haar man Jacques in 1769.

Ook in Suriname had de familie al luxueus geleefd. Op plantage Nieuw Roeland, door de slaafgemaakten 'Rollo' genoemd, hingen maar liefst 21 schilderijen en beschikten ze over een 8-riemstentboot. Dat was een boot, geroeid door acht, waarschijnlijk in livrei gestoken, slaafgemaakte mannen (gebruikelijk was een 6-riemsboot, die ze overigens

ook hadden) met een rijkversierde kajuit, waarin de familie Rouleau zich van en naar hun plantage liet roeien. Waarschijnlijk waren het vrijmetselaars, want onderdeel van de inventaris vormden achttien vrijmetselaarsglazen.¹² Ook werden er twee walddoorns, twee trompetten en twee klarinetten in het huis aangetroffen, waaruit blijkt dat zij zich lieten amuseren door een zogeheten slavenorkestje, misschien zelfs wel op hun tentboot, zoals ook andere plantage-eigenaren in die tijd deden.¹³ Kortom, ze lieten het breed hangen en dat werd aan de portretten te zien, in Zwolle voortgezet.

Ook een zoon van Maria en Jacobus U. Grevenstein vertrok in de jaren 1790 voor enige tijd naar Suriname, waar hij zelf de plantage Wederzorg in bezit had.¹⁴ Met Nieuw Roeland ging het op den duur langzaam achteruit. In 1774 was het nog

→ Een door slaafgemaakten geroeide tentboot met enkele muzikanten. Suriname in de jaren 1770. (John Carter Brown Library, Providence)

**→ OP PLANTAGE NIEUW
ROELAND, DOOR DE
SLAAFGEMAAKTEN 'ROLLO'
GENOEMD, HINGEN MAAR
LIEFST 21 SCHILDERIJEN EN
BESCHIKTEN ZE OVER EEN
8-RIEMSTENTBOOT**

een bloeiende koffie-onderneming met 259 slaafgemaakte bewoners (84 mannen, 91 vrouwen en 48 jongens en 36 meisjes onder de 13 jaar). Ondanks meerdere aankopen van minstens 20 extra Afrikanen, leefden op Nieuw Roeland in 1817 nog maar 117 slaafgemaakten en tien jaar later 108. Van hen kon niet meer dan een derde op het veld werken. De rest was nog te jong, te oud of te zwak geworden voor de zware arbeid. Geld om nieuwe slaafgemaakten aan te kopen was er niet meer. Toen dat voor het laatst was gebeurd, in 1802, had een van die nieuwelingen zich uit wanhoop verhangen, zo uitzichtloos was het leven op 'Rollo'.¹⁵ Hij is naamloos in de geschiedenis verdwenen. Het graf van Jacques Rouleau daarentegen, is nog steeds in de Grote of Sint-Michaëlskerk in Zwolle te vinden.

→ AFRO-SURINAMERS KREGEN ACHTERNAMEN ALS DENEKAMP, MARKELO, RAALTE EN STAPHORST

COMPENSATIE

In de negentiende eeuw stroomde nog steeds slavengeld Overijssel binnen. Beata Louise (Bartje) Schultz uit Kampen vertrok in 1768 met haar man Stephen Hendrik de la Sablonière naar Berbice (Guyana) waar hij tot gouverneur was benoemd. Dit was slechts vijf jaar na de grote slavenopstand daar. Meteen met haar eerste brief stuurde Bartje een lading exotische producten naar haar broers en zussen in Kampen, waaronder twee grote schildpadden, een fles tonkabootjes, zes chocoladekoeken, 160 stuks gekonfijte vruchten en limoensap. Heel lang heeft ze niet van de tropische luxe genoten, want in 1774 keerde ze als weduwe terug naar Kampen. Ze was toen nog eigenares van de koffieplantages Maria Agnès, La Prudence en Bleyendaal. De laatste twee plantages bleven in de familie.

Toen in 1834 in het inmiddels Brits geworden Berbice de slavernij werd afgeschaft, ontvingen de eigenaars een riant compensatie voor het verlies van hun menselijk kapitaal. Alida Johanna de la Sablonière-Clement, de weduwe van Bartjes zoon, ontving omgerekend ruim 91.000 gulden, een fortuin. De weduwnaar van Bartjes dochter Eefje, Frans Thomas Engelenburg, ontving omgerekend bijna 51.000 gulden voor hun aandeel in de compensatie van totaal 289 vrijgemaakte Afro-Guyanezen.¹⁶ Eefje en Frans Thomas hadden een tijd in Kampen gewoond, maar waren verhuisd naar landgoed De Oldhorst in het Gelderse Oldebroek, waar Engelenburg lid

was van de Provinciale Staten. Met zijn privékapitaal, deels opgebouwd met in slavernij verdiend geld, werd Engelenburg medefinancier van de nieuwe straatweg van Amersfoort naar Zwolle.¹⁷ Deze zogenaamde Zuiderzeestraatweg werd vanaf 1830 aangelegd en betaalde zichzelf terug via vijftien tollens op de route. De weg bestaat nog steeds, maar de A28 heeft zijn verbindingfunctie inmiddels overgenomen (zie ook het verhaal 'Van Kampen naar de Barrebiesjes' vanaf pagina 60).

FAMILIENAMEN

Op den duur was Overijssel ook op een andere manier vertegenwoordigd in de koloniën. Wanneer slaafgemaakten vrijkwamen, moesten ze een familienaam krijgen.¹⁸ Die hadden ze nog niet, want tot 1828 golden slaafgemaakten als roerende goederen. Net als een paard of een hond kregen zij van hun eigenaar een naam opgelegd, maar dit was alleen een voornaam. Wanneer ze op een gegeven moment vrije burgers werden, kregen ze door hun voormalige eigenaren of door de koloniale overheid een familienaam. In die nieuwe namen is onder meer de hele kaart van Nederland terug te vinden, inclusief Overijssel. Zo liepen er op een gegeven moment (en vaak nu nog steeds) Afro-Surinamers rond met de achternamen Baarlo, Bramme(r)lo, Denekamp, Deventer, Hengelo, Holten, Kampen, Markelo, Oldenzaal, Overijssel, Raalte, Rijssen en Staphorst.¹⁹ Geen van hen zal enig idee hebben gehad wat de naam betekende, laat staan dat ze ooit iets met die plaatsen van doen hadden gehad. Ook dit was (levend) slavengeld, want voor de eigenaar vertegenwoordigden ze een bepaalde kapitaalswaarde.

→ 'VAN VEELE PLAATSEN LANGS DEN YSSEL'

OVERIJSSELSE PRODUCTIELOCATIES VOOR DE SLAVENKOLONIËN

Vanaf de zeventiende eeuw raakte de Nederlandse economie steeds nauwer verbonden met de trans-Atlantische slavernij. Meer dan alleen met de handel in mensen, verdiende de Republiek geld met de productie en verkoop van goederen van en voor haar eigen slavenkoloniën.¹ Nederland vormde het centrum van dit systeem en Overijssel stond hier niet buiten.

Het terrein waarop Overijssel het meest betrokken was bij de slavernij lag in het faciliteren van de slavenplantages in de koloniën. Dit was de veelal minder zichtbare kant van het slavernijsysteem, waar heel Nederland mee verbonden was. In een overzicht uit 1768 beschreef de Amsterdamse Kamer van de WIC tamelijk nauwkeurig welke producten en benodigdheden voor de slavenkoloniën waar in Nederland werden geproduceerd. Alle provincies en vele tientallen steden en dorpen figureren daarin, ook Overijssel.²

IJZERWERK UIT DEVENTER

In het overzicht valt te lezen dat kalk en stenen 'van veele plaatsen langs den Yssel' werden betrokken. Die zogenaamde IJsselsteentjes werden gebruikt als ballast voor de schepen om ze een stabiele ligging te geven tijdens de vaak

stormachtige overtocht naar de koloniën in Noord- en Zuid-Amerika. Eenmaal daar aangekomen werden ze gebruikt in de bouw van forten, koloniale huizen, plantagegebouwen en infrastructurele werken. De helderder gekleurde steentjes, zogenaamde geeltjes, kwamen van de steenfabrieken langs de Hollandse IJssel, de meer grauwe stenen van die langs de Overijsselse IJssel. Met name in de moerassige gronden van Noord-Suriname en Noord-Guyana waren stenen funderingen voor de plantage-gebouwen en stenen sluiswerken een absolute noodzaak.

Deventer, al in de achttiende eeuw bekend om zijn ijzergieterij, leverde alle mogelijke soorten ijzerwerk, van wapentuig en kogels tot hekken, potten, pannen en spijkers. De Deventer ondernemer Hendrik Lindeman was al in 1726 aan de Polstraat een olie-, pel- en cementmolen met zeepziederij begonnen. In 1749 pachtte hij de stadswatermolen en begon daar enkele jaren later een

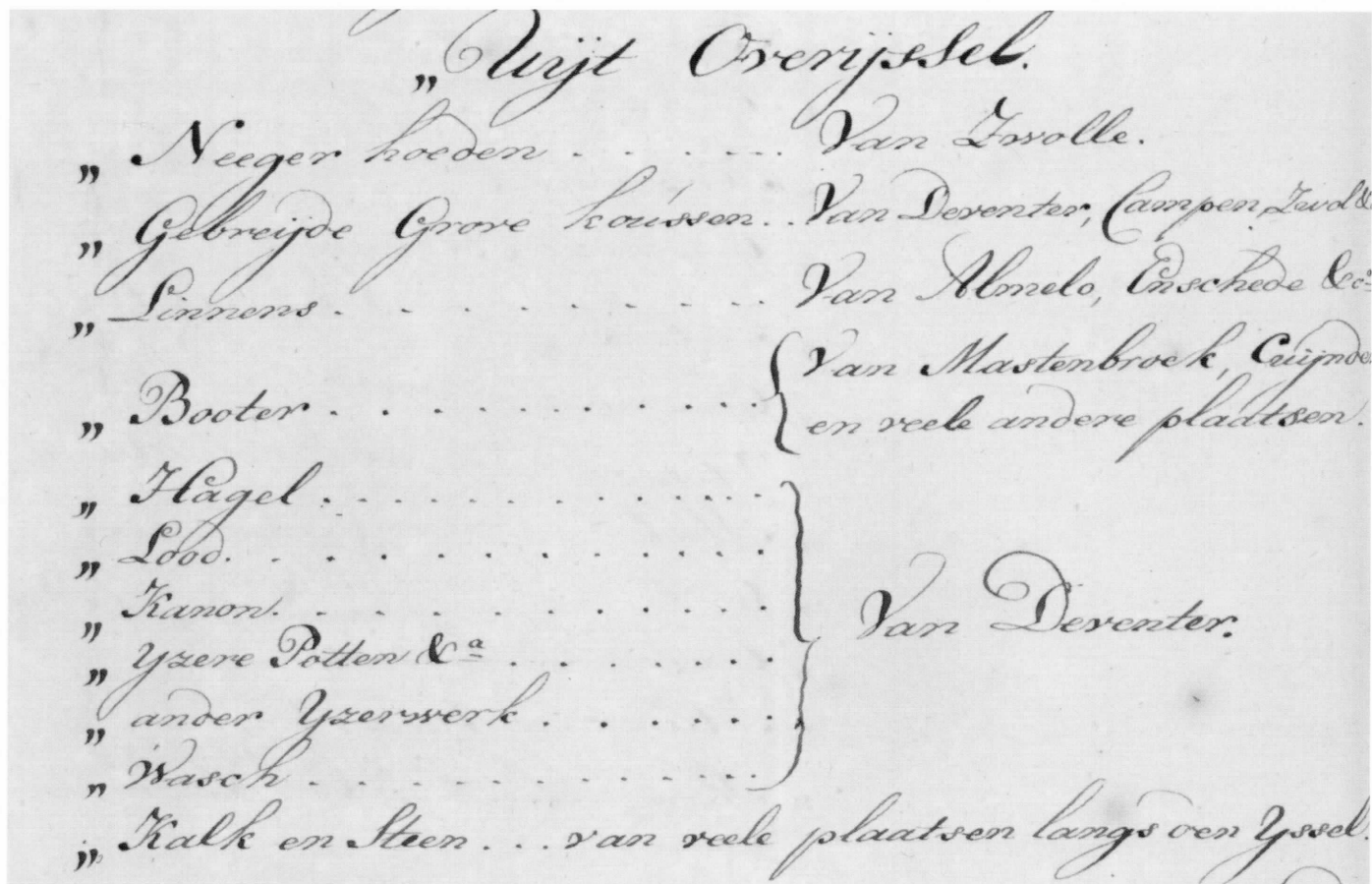
ijzergieterij. Rond 1800, toen plantagehouder Elias Wolf eigenaar werd, was het qua productie veruit de grootste ijzergieterij van Nederland.³ Het diverse ijzerwerk uit de productenlijst van 1768 kan niet anders dan hier vandaan zijn gekomen. In de negentiende eeuw werd de gieterij overgenomen door de in deze branche ervaren familie Nering Bögel. Deze familie had al sinds de achttiende eeuw plantages in Suriname, waaronder plantage Vrouwenvlijt aan de Hoer-Helenakreek. Ook is bekend dat de familie in de negentiende

eeuw goede contacten onderhield met de inkopers van het Ministerie van Koloniën.⁴ Zij zullen de productie voor de koloniën dus hebben voortgezet. In ieder geval werden eind jaren 1840 een ijzeren oliepers, ijzeren gewichten, een balustrade, kandelaars en lantarens naar Suriname en Curaçao gestuurd en werd er ook veel voor Nederlands-Indië geproduceerd.⁵

Naast de ijzerwerken leverde Deventer in de achttiende eeuw was voor onder meer kaarsen, boenmiddel en mallen

→ Gezicht op de ijzergieterij van Nering Bögel en de Bergkerk; J.A. Knip, 1834. (Museum De Waag, Deventer)

→ Overzicht van Overijsselse productielocaties voor de slavenkoloniën, 1768. (Nationaal Archief, Den Haag)

en grof gebreide kousen die door zeelieden en soldaten, maar ook in de soms kille tropische nachten langs de rivieren door de kolonisten werden gedragen. Ook in Zwolle en Kampen werden dit soort kousen geproduceerd. Boter voor consumptie werd in de hele provincie gemaakt, terwijl linnen voor kleding in de tropen en voor aankleding van de koloniale huizen (lakens, gordijnen) vooral uit het oosten van Overijssel werden betrokken, met name uit Almelo en Enschede en omgeving. Zwolle produceerde bovendien zogenaamde 'negerhoeden' ofwel specifieke hoofddekseis voor slaafgemaakte mannen.⁶ Vrouwen droegen doeken om het hoofd en net als mannen ook gevlochten strohoeden. Maar viltlen hoeden uit Nederland waren voor de mannen een extra beloning. Eén á twee keer

per jaar, in ieder geval met Nieuwjaar, vond op de plantages een zogenaamde uitdeling plaats aan de slaafgemaakte mensen waarbij ze dit soort hoeden kregen, maar ook naai- en visgerei, zout, tabak, pijpen en gezouten vis, zoals 'bakkeljauw'.

ZOUTVLEES EN VISHAKEN

Een overzicht van de jaarlijkse plantagebenodigdheden biedt inzicht in het soort producten dat in Nederland werd gemaakt en naar de slavenkoloniën werd verkocht. Daar heeft meer tussen gezeten dan alleen de voornoemde producten uit Overijssel, gezien bijvoorbeeld de niet vernoemde ijzerwaren uit Deventer. De volgende opsomming betreft

de benodigdheden die in 1749 werden opgestuurd met de WIC-schepen *Vrouw Hadrina Antonia* en de *Vrouw Anna Petronella* voor de suikerplantage *Aurora* aan een zijtak van de Surinamerivier. Deze plantage was zeer vergelijkbaar met de buurplantage 't IJland, waarvan de Gelders-Overijsselse familie De Vos van Steenwijk vanaf midden achttiende eeuw tot aan de afschaffing van de slavernij eigenaars waren.⁷ (zie het verhaal over 't IJland en Peperpot vanaf pagina 56)

Benodigdheden voor de plantagebeheerders waren: ingezouten vlees, spek, rookvlees, hammen, kazen, boter, bier, jenever, wijnen, azijn, pruimen, rijst gerst, erwten, nootmuskaat, peper, foelie, kruidnagelen, kaneel, medicinale kruiden, traanolie, kaarsen zeep, potloden, schrijfpapier, pennen, lak, stijfsel, blauwsel. Voor slaafgemaakten was dat: zout, zoutvlees, korte pijpen, diverse soorten textiel, korte jasjes, 'negerhoeden', vishaken. Voor de paarden: halsters en paardenzelen, touw, een grasmes, haver.

En ten slotte voor de plantage: houwens, kapmessen, ijzeren schoppen, ballastschoppen, hoepels, slijpsteen, ijzeren platen, koperen suikerketels, koperen lepels en schuimers, ijzeren spullen, kurken, spijkers, dommekrachten, hamers, vijlen, beitels, schaven, passers, brauwijzers, timmermansbijlen en dissels, boren en boorijzers, trekzaag, kalk, teer, teerkwasten, verfkwasten, vele soorten verf, loodwit, zwartsel en menie, slaglijnen met klossen.

PLANTAGE VOSSENBURG

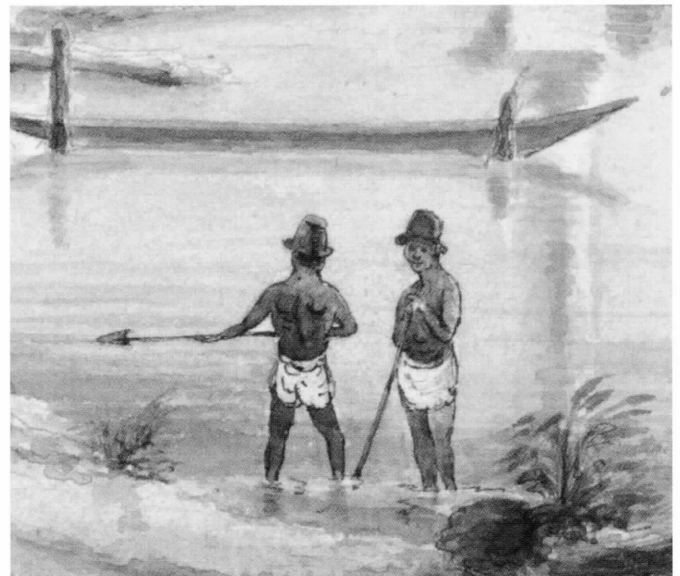
Aan deze en nog veel andere zaken die niet jaarlijks werden overgezonden, werd in Nederland goed verdiend, ook in Overijssel. Plantage Vossenburg aan de Commewijnerivier in Suriname, waarvan de Overijsselse commissaris van de Koning Backer via zijn echtgenote, jonkvrouw Johanna Brantsen, mede-eigenaar was, is daarvan een goed voorbeeld.⁸ Dat begint al bij het echtpaar Backer-Brantsen zelf. Gedurende de vier decennia voorafgaand aan de afschaffing van de slavernij verdienden zij ieder jaar gemiddeld 3.150 gulden aan winstuitkering van deze plantage.⁹ Een arbeider in die tijd verdiende zo'n 500 gulden per jaar, een hoofdonderwijzer het dubbele. De Nederlandse kant van de boekhouding van plantage Vossenburg laat goed zien wat er in Nederland werd omgezet aan kosten voor één suikerplantage. Daarnaast werden er

in Suriname zelfgemaakte kosten afgerekend met de lokale opbrengsten van bijproducten van de suiker zoals suikerstroop (melasse) en ruwe rum (dram).

In de periode 1806-1818 werd gemiddeld 8,4 procent van de waarde van de verzonden goederen bepaald door stenen, kalk en cement en 13,6 procent aan koper en ijzerwerk. Beide waren producten die ook in Overijssel voor de koloniën werden geproduceerd, zoals hiervoor werd getoond. Ook bestond rond een vijfde van de 'overige uitgaven in Nederland' uit de verzekering die op iedere scheepslading werd afgesloten.¹⁰

TIENDUIZENDEN STENEN

Een samenvatting van de inventaris van de plantage Vossenburg uit 1832 toont goed wat er allemaal ooit in Nederland was aangeschaft. Er woonden op dat moment al heel lang geen eigenaars meer op de onderneming of zelfs nog in Suriname, louter een plantagedirecteur met zijn 2 opzichters, de zogenaamde 'blankofficiers', en verder 265 slaafgemaakten onder wie 96 mannen, 81 vrouwen en 41 jongens en 47 meisjes jonger dan 16 jaar.

→ Slaafgemaakte mannen met viltten hoeden op. Detail van een in Suriname getekende prent door marine-officier Hendrik Huygens, ca. 1850. (Rijksmuseum, Amsterdam)

periode	Totaal uitgaven in NL Gemiddeld per jaar	Winstuitkering aan eigenaars Gemiddeld per jaar	Goederen voor Suriname Gemiddeld per jaar	Overige uitgaven in NL Gemiddeld per jaar
1821 - 1829	53.131	30.938 (58%)	11.107 (21%)	11.086 (21%)
1830 - 1839	43.203	22.375 (52%)	7.750 (18%)	13.078 (30%)
1840 - 1849	40.861	12.200 (30%)	9.273 (23%)	19.388 (47%)
1850 - 1857	31.727	13.750 (44%)	7.997 (25%)	9.980 (31%)

→ Uitgaven in NL voor plantage Vossenburch, 1821-1857, gemiddeld per jaar in guldens. (Paramaribo, Surinaams Museum, archief Brantsen, Verslagboekjes 1821-1857 en Rekeningen Courant 1821-1857)

Alle gebouwen op de plantage stonden op een gemetselde stenen voet. De grote 'fornuizen' waarop het uit de suikerrietstengels geperste sap werd gekookt en die waarop het schuim werd gedistilleerd, waren ook van steen, evenals de brandmuren daar omheen en die van de keuken. Daarnaast waren er op de plantage drie gemetselde sluizen, een stenen koker, een gemetselde waterkom voor het watermolenrad, een stenen waterput, een stenen regenbak en twee gemetselde schoorstenen, waarvan een van vijftien meter hoog. De tienduizenden stenen die daarvoor nodig waren geweest, waren ooit allemaal uit Nederland aangevoerd.

Het woonhuis met een verdieping en een zolder, van achttien meter breed en inclusief de voor- en achtergalerij vijftien meter diep, bevatte een groot aantal zaken die nog niet bij de uitgezonden goederen werden genoemd, maar die wel in Nederland waren geproduceerd. Wellicht dat de vele tafels, stoelen, voetenbankje en canapé in Suriname waren gemaakt, maar dat gold zeker niet voor de grote vergulde spiegel, de vier schilderijen met vergulde lijst en glas, de Friese klok en veel ander huisraad en linnengoed. In een aparte voorraadkamer werd er nog een koffie-, een thee- en een tafelservies bewaard met soepterrines, mosterdpotten, botervlootjes en peperdozen. Verder waren er in huis een flink aantal wapens en patronen evenals het slavensymbool bij uitstek: een zilveren slavenbrandmerk met de letters PV (Plantage Vossenburch). Ook stond er een kist met een hangslot, waarin dram werd bewaard waaruit de tot slaaf

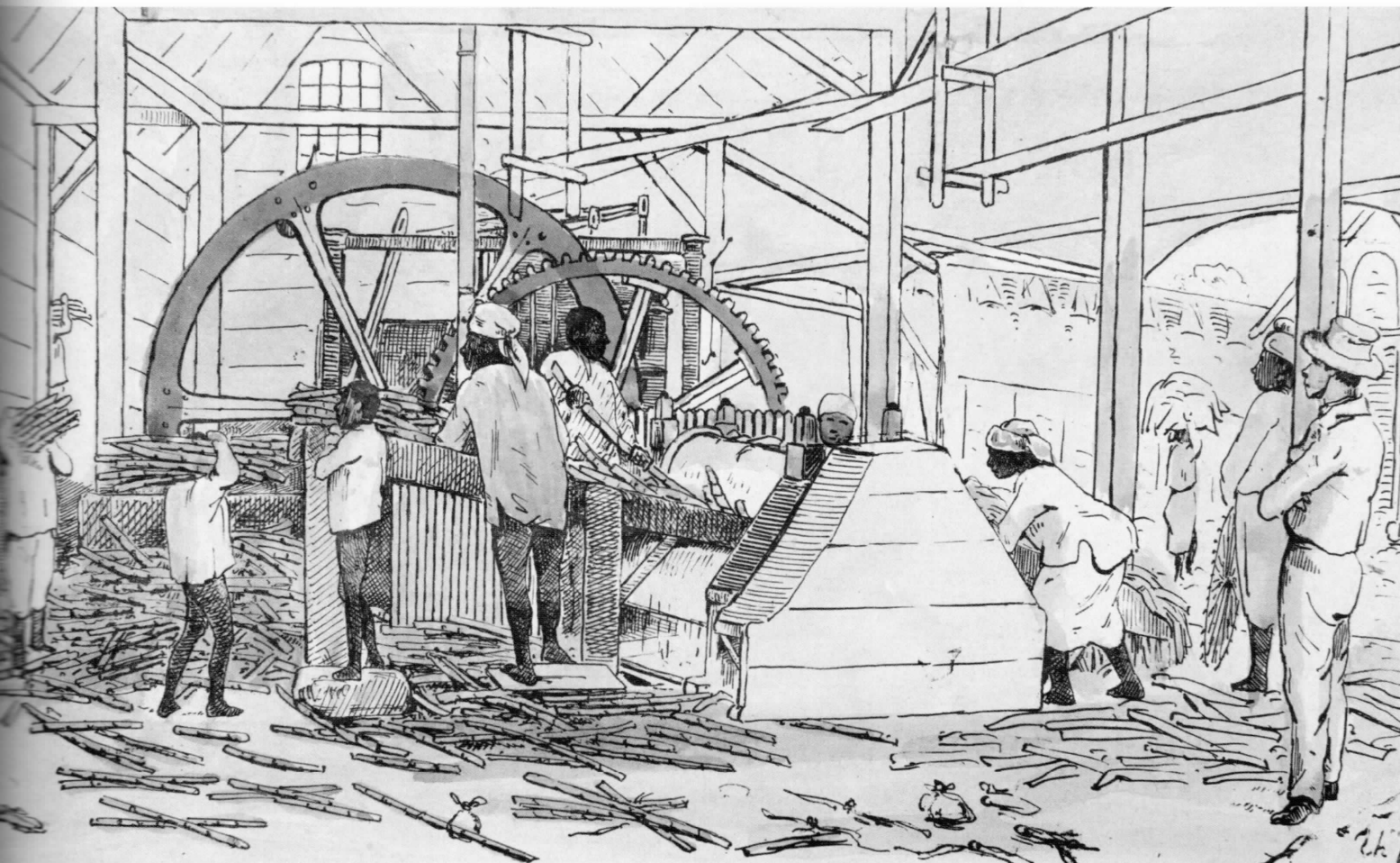
gemaakte mannen 's avonds, als ze zich na het werk in het veld bij de directeur moesten afmelden, ieder een glaasje kregen. Als tenminste ieder zich in de ogen van de opzichters goed had gedragen. De vrouwen kregen melasse.

Naast alle goederen die al bij de verzendingen hiervoor zijn genoemd werden in de bedrijfsgebouwen nog aangetroffen: ijzeren en koperen ketels, potten en kranen, houten boeien met ijzeren sloten voor ongehoorzame mannen en vrouwen, twee afgesloten kamertjes voor de blankofficiers, ieder voorzien van een tafel, een stoel, een koperen staande lamp, een blikken koffiekann en twee haken om een hangmat aan te hangen. In het kookhuis bevond zich de zogenaamde batterij, een soort enorm stenen fornuis, met acht ingemetselde roodkoperen ketels (kappa's), waaronder vuren werden gestookt om het uitgeperste suikersap te koken. Her en der lagen koperen emmers, trechters, ketels, ijzeren hijsblokken, bakjes en platen. En natuurlijk een groot aantal ijzeren onderdelen van de watermolen. In alle gebouwen waren bovendien koperen of ijzeren lantaarns en kandelaars te vinden.¹¹

Het overgrote deel van deze producten werd in Nederland geproduceerd en aangeschaft. Dit gold eveneens voor de wapens, kruit, textiel, sterke drank en ijzer dat als ruilmiddel werd ingezet bij de mensenhandel in Afrika en voor de schepen die werden gebruikt in de vaart op Afrika en de koloniën. Al deze voorbeelden illustreren de economische verbondenheid van de Republiek met het systeem van

koloniale slavernij. Alles wat nodig was om de slavenplantage-economieën draaiend te houden kwam uit Nederland. Alle verwerking van suiker, koffie en andere met slavenarbeid geproduceerde producten vond plaats in Nederland, evenals de verkoop naar de rest van Europa. Hoe groot het aandeel van Overijssel in dat alles is geweest, valt vanwege gebrek aan bronmateriaal moeilijk te berekenen. Maar dat de provincie daarvan heeft geprofiteerd, of op z'n minst daarbij betrokken was, dat staat wel vast.

→ DE ECONOMIE VAN DE REPUBLIEK WAS NAUW VERBONDEN MET HET SYSTEEM VAN KOLONIALE SLAVERNIJ

→ Slaafgemaakte vrouwen, mannen en kinderen verwerken suikerriet in een suikerrietmolen. Een witte toezichthouder in pak kijkt toe. Prent door Théodore Bray, ca. 1850. (Tropenmuseum, Amsterdam)